

Så länge som du ha haft göre te växe upp, ska du ha göre te vissne ner

- En trollkarls födelse och död.

Jag hörde som liten en historia om att det skulle ha funnits en trollkarl i släkten någonstans tillbaka i tiden på min farfars sida, det är inte så mycket mer än så jag minns av det och ingen jag pratat med har vetat något närmare om saken. Men en så spännande sak etsar sig fast i minnet och när jag många år senare började släktforska så höll jag utkik efter möjliga "trollkarlar" men inget av intresse dök upp i de traditionella källorna som jag då forskade i. Men så hittade jag en bok skriven av Arvid Johansson, "Arvids bok om Stjärnorp", och där dök "min" trollkarl upp från historiens dunkel för första gången. Bengt Larsson, som mannen hette, omnämns av Arvid som "*en beryktad och fruktad trollkarl*", jag antar att Arvid fått historier om Bengt berättade för sig eftersom att formuleringen antyder att det finns mer bakomliggande information.

Denna enkla och kärnfulla mening stillade inte direkt nyfikenheten utan snarare raka motsatsen, jag kände att jag bara var tvungen att hitta mer information om "Bengt i Tullen" på något vis. När jag började släktforska var dessvärre Arvid avliden så jag kunde inte gå den vägen till att få mer information, inte gav mina förfrågningar bland olika personer någon frukt heller. Men så stötte jag i ett annat sammanhang på "Institutet för språk och folkminnen" i Uppsala och skickade på chans in en förfrågan dit angående folkminnen från Stjärnorps socken och där igenom så fick jag in den efterlängtrade fullträffen.

En av texterna från folkminnesarkivet gällde "Bengt i Tullen", texten är en avskrift av en muntlig intervju gjord år 1939 då "torparen Andersson i Stensjötorp" och hans hustru intervjuades angående folkminnen från socknen. Gissningsvis är det Erik Andersson med hustru som avses, enligt "Arvids bok om Stjärnorp" var Erik den sista torparen i Stensjötorp.

"Bengt i Tullen dä va den värste trollgubben. Mamma feck e vårte på unnerläppen en gång, ho va väl så stor som ett karsbär, å den skulle han ta bort. Han bara tog om vårta, å så sa han: "Så länge som du ha haft göre te växe upp, ska du ha göre te vissne ner". Å vårta ho geck bort, när dä feck vare lite.

När far å mor va fästfolk skulle de åke te Linköping å köpe grant, som di sa på den tin, å när de kom te Klosterberg åkte de förbi den där Bengt. När han fick si far sa han åt en (för di va lite osams di där både): "Dä ja sänder dej, dä sänder ja dä unner väjen. Du ska inte komme långt förren hästa stuper för dä", sa han. Mor vart ju ängsliger för ho trodde att Bengt kunne trolle, åttersom han ha taje bort hennes vårte. Men far han va inte rädder, "Dä ja sänder dej, dä sänder ja dä nu" sa han, å så la han te Bengt i Tullen så han inte kunne rese se på e lång stunn. Å dä geck bra för dem hele väjen."

Att få tag i sådan information var extremt roligt, det gör personen så mycket mer levande än att bara ha tillgång till den traditionella släktforskningsinformationen.

Bengts liv i korthet

Bengt föddes som 10:e barnet till torparen och avskedade salpetersjudaren, Lars Bengtsson (Godberg) och Maria Gustavsdotter i Sjöstugan, Vreta Kloster socken (1810 utbrutet till Stjärnorps socken).

Han föddes den 8:e november 1791 och döptes den 11 samma månad, gissningsvis i slottskapellet i Stjärnorps slott som användes för gudstjänster av folket i "Vreta Klosters skogsbygd" (Arvids bok om Stjärnorp, sidan 22-23).

Faddrar var drängen M Åkerfeldt och hustrun Rebecka Hansdotter ifrån Bjäsätter, bergsmannen Lars Jonsson ifrån Håggetorp, pigan Margareta Persdotter ifrån Håggetorp, Ol. Larsson ifrån Stjärnorp, pigan Beata Andersdotter ifrån Stjärnorp.

Sjöstugan, som Bengt föddes i, var ett torp under Bjäsätter by och omnämns första gången 1760 den gamla stugan var kvar fram till c:a 1820 då den revs och den nuvarande stugan byggdes. (Arvids bok

om Stjärnorp, sid 65-66). Och bakom Bengt finns många generationer av bergsmän och bönder i samma trakt, farfar Bengt Jönsson var dock född i Ljung socken och inflyttad till Vreta Kloster (Stjärnorp).

Cirka 8 år innan Bengt föds så dör hans storasyster Kerstin drygt 13 år gammal. Kerstin drabbas av någon halssjukdom och är sjuk i 15 veckor innan hon dör. Här nedan är hennes dödsnotis i dödlängden.

"Cherstin Larsdotter, afskedade Saltpetterskiudaren Lars Godbergs och hustru Maria Gustafsdotters barn ifrån Siöstuga på Bjäsätters ägor; som föddes 1770 den 4 september: war merendels siuklig; för 15 veckor sedan blef hon ansatt af en swår och gångbar hallsonka: blef mållös; feck froßan med swullnad: wärk i alla lemmar; förlo-rade hörseln; men återfeck sitt mål några da-gar för des dödstim, som inföll den 22 Januarii: lefwadt 12 åhr, 5 månader; begrofs den 2 Februarii"

Som ses i dödsnotisen så kallas här Bengts far för "Godberg", detta är det enda ställe där detta efternamn används som jag kunnat hitta i alla fall. "Godberg" känns som ett namn som skulle kunna förknippas med grannsocknen Godegård men inte heller någon sådan koppling har jag kunnat hitta än så länge.

År 1794 får Bengt en syster då Lars och Kerstin får ytterligare ett barn, en dotter som döps till Katarina men hon dör samma år som hon föds bara drygt 6 månader gammal. Strax därefter flyttar familjen till Tafsfall, där fadern är bonde under cirka 13 år, innan familjen, nu bestående av enbart Bengt med far och mor, flyttar till torpet Öfallet under en kort period under 1808 innan familjen flyttar vidare till Tullen.

Torpet Tullen runt 1940

Tullen med omnejd runt år 1868

Runt år 1808-1809 flyttar Bengt, som enda nu hemmaboende barn, tillsammans med sina föräldrar till det torp där Bengt sedan skulle bli kvar resten av sitt liv. Den tidigare torparen i Tullen, Anders Larsson, dör sommaren 1808 och någonstans strax därefter tar Bengts far över som brukare av torpet. Enligt boken "Gods och Gårdar" har torpet år 1940 c:a 5 hektar mark, mestadels sand- och dyjord. Någonstans mellan åren 1811 och 1814 blir det generationsskifte på torpet och Bengts far får epitetet "torpare" struket i husförhörlängden och i hans ställe blir nu Bengt torpare.

År 1814 är det dags för Bengt att själv bilda familj och den 13:e november vigs han med torpardottern Stina Hansdotter från Måstorpetorp. Vigseln förrättas av adjunkten Nils Peter Ljungholm i Stinas hem, Måstorpetorp.

Bengts hustru Stina föddes den 27:e oktober år 1787 som dotter till bonden Hans Ersson och Anna Börjesdotter i Kärr, Vreta Kloster socken. Hennes far dog av lungsot i mars 1793 och några år senare gifte modern om sig med en Måns Nilsson, det är sedan detta par som är torpare på Måstorpetorp vid tiden för Stinas och Bengts vigsel.

Några månader efter vigseln, i februari 1815, föds parets första barn, dottern Anna Maja.

Under de följande åren utökas barnaskaran med Beata Kristina (1817-02-11) och sedan sonen Lars 1819-09-19. Lars dör av "slag" endast 7 år gammal år 1826. Tre år senare, den siste oktober år 1829, föds parets sista barn, dottern Lena Kajsa.

Bengts mor bor med familjen på torpet fram tills sin död 1836, hon var sängliggande i 8 veckor innan hon slutligen avled den 8:e maj. Hon har vid tiden innan sin död fått fattigstöd och benämns som "överårig" i husförhörlängden. Bengts far dog redan 1817, den 21:e februari, av slag.

Under 1838 är blir det småbarn i torpet igen då dottern Anna Maja får en utomäktenskaplig dotter som döps till Maja Stina. Och år 1840 är det dags för smått i stugan igen då även dottern Beata Kristina får en utomäktenskaplig dotter, Karolina, som också blir bosatt med sin mor, mostrar och morföräldrar i Tullen.

Den 9:e juni 1844 dör hustrun Stina av "bröstfeber" och Bengt beslutar sig då för att dra sig tillbaka som torpare och 1845 tar en ny torpare över och Bengt blir boende "till hus" hos den nya brukaren. Under de följande två åren efter Stinas död flyttar de två äldre döttrarna med barn iväg från Tullen och nu bor Bengt kvar som inhyses, yngsta dottern Lena Kajsa bor också kvar som piga på torpet. Lena Kajsa flyttar även hon iväg 1851 och Bengt benämns nu som "oförmögen och överårig" i husförhörlängden. Lite fart måste det ändå funnits kvar i Bengt för den 23 september år 1865 är han iaf ute och går. Under natten på väg hem från någonting gick han vilse i skogen vid Åkerbo allmänning, ramlar utför ett berg och avlider. Efter många dagars sökande hittas hans kropp den 29:e och han begravs samma dag.

Den 2:e oktober förrättades bouppteckning efter Bengt och döttrarna är där med sina respektive män i de fall de är gifta. Beata verkar vara ogift, Maja är gift med tegelarbetaren Anders Blomstedt och bosatt i Ljungs tegelbruk i Ljungs socken och Lena Kajsa, gift med statardrängen Lars Strömfors i Vånga socken. Maja verkar ha varit på besök under Bengts sista tid för i bouppteckningen står det att hon varit närvarande under Bengts "sjukdom och dödstillfälle" och därför får intyga att hushållet är orubbat inför bouppteckningen. Maja tilldelas även 4 riksdaler för vården av Bengt under dennes sjukdomstid och hennes make får 1 riksdaler och 80 öre. Hushållets behållning blev 139 riksdaler och 50 öre.

9 år efter Bengts död flyttar en släkting till honom in i Tullen, Nils Johan Hansson, Bengts systems sonson, vars ättlingar sedan är ägare till Tullen ända fram till i.a.f 1970-talet. Märkligt nog dog även denne torpare till Tullen en död av det våldsammare slaget, Nils Johan omkom år 1902 då han tippade med ett lass bräddor och kom i kläm under detta.

Om någon läsare har mer information angående Bengt Larsson eller om Bengts fars efternamn (Godberg) så ta gärna kontakt med mig, marten.sward@atavus.se